

בסוף הערב חיברנו ביחד רשימה ע. ארבעה ראשי-פרקים, שיוגשו למלך לקראת הפגישה העיקרית.

אחר-כך נסענו למלון — אותו המלון שבו התקבלו, בשעתו, ההחלטות הגורליות של „ועידת רבאט“. שהכיר באי"ף כבניגוד החוקי הבלעדי של העם הפלסטיני. גילויי-הזקסם „אורחי הוד-מלכותו“ פתחו את הדלתות. לא ביקשו מאיתנו תעודות. זהו מלון יפהפה, בטעם ערבי בולט. המשכנו שם כהתייעצות כינינו עד 3.00 בבוקר. את הנוף ראיתי רק למחרת בבוקר, כאשר פתחתי את וילונות חלוני וראיתי לפני את המראה המרהיב של העיר רבאט והאוקיינוס.

שמלות בשוק

למחרת היום חיכינו. המלך הוא השליט העליון של מארוקו, הוא נוהג להחליט בעצמו כמעט על כל עניין חשוב. הוא מנהל מילחמה בדרום, במחלת הפוליסאריו כמידבר אל-צ'חרה. מפקד על הצבא ומנחה את כל רועות השילטון.

יצאנו לשוטט קצת בעיר — שלושה ישראלים ופלסטיני אחד. הסתובבנו בשוק, לבדנו בקרב ההמון הסואן, קנינו מזכרות לנשותינו (שנאלצו לאחרי-מכן לא פעם להמציא סיפורים שונים, כדי להסביר איך השיגו שמלות מארוקאיות מובחנות). מתי פלר עט על חנויות-הספרים בשוק ופישפש בין הספרים הישנים, בתיקוה למצוא מציאה. התעניינתי בחנות שהיו בה 12 סוגים שונים של תמרים.

סרטאווי צילם כמה צילומים. חבל שלא היה עימנו צלם מיקצועי — אך ירענו כי את דבר פגישתנו במארוקו לא נפרסם במשך זמן רב, ואולי לעולם לא.

בערב אכלנו כמועדון שערי שמיים בקומה העליונה של המלון. זכרנוי הוויה בלתי-רגילה: אחרי שרקנתי מיקצועית רקדה ריקוד-בטן ערבי, מן הסוג המוכר, קמה צעירה, לבושה במינססיים אירופיים, והחלה רוקדת לבדה. היא רקדה בתנועות מארוקאיות, פשוטות וקצובות. כמעט בלי לזוז. ואחרי כמה רקות הצליחה להפנט ממש את כל הנוכחים. זה נמשך ונמשך, התיזורת נכנסה לטראנס, וקסם מוזר שרר כאלום. עד היום איני יודע אם היתה זאת רקדנית מיקצועית, או סתם אורחת שבא לה לרקוד.

ארנון, על כל פנים, באדיבות האירופית המסורתית שלו, ניגש אליה והודה לה. הוא לא אמר לה כי הצליחה להקסים אורחים מישראל.

סוס וגמל

ביום שלאחר מכן, היום האחרון של שנת 1980, באה היריעה: המלך ממתין לנו. נסענו בשיירה קטנה, מרחק של 40 קילומטרים, אל חוותו של המלך, אישם בין רבאט וקאזאבלאנקה. שני היועצים — אחמד בן-סודה ואחמד אל-גדרה — תידרכו אותנו מראש. אין לנו מה להסביר למלך. כל מה שנרון בשיחה המוקדמת כבר ידוע לו. „הוא יודע את אורך הצוואר של אבנרי ואת דרגתו של פלר“, כפי שניסחו זאת. תחת זאת מוטב שנותרו ברעיונות לעתיד. ואכן, כשהלך הפגישה הסתבר כי היועצים עשו עבודה מצוינת. הם כבר ישבו עם המלך במשך שלוש שעות, ומסרו לו בדייקנות תמציתית כל מה שנאמר בשיחתנו. יכולנו להתרכז בעיקר. בהגיענו לחווה, הכניסו אותנו לאולם-אורחים, וביקשו מאיתנו להמתין מעט. המלך עדיין סועד ארוחת-בוקר.

ישבנו, החלפנו בריחות כדי להקל על המתח (בן-סודה וארנון התחרו ביניהם בכריחות ערביות ויהודיות, והסתבר כי כמה מן הכריחות זהות אצל שני העמים. למשל, היהודי שהבטיח לאציל הפולני ללמד את סוסו לקרוא הוא גם ערבי, שהבטיח לסולטאן ללמד את הגמל שלו לקרוא). כאמצע השיחה נכנסו כמה משרתים, לבושים בכפתאנים לבנים ותרבושים אדומים (הקרויים באירופה „פאס“, על שם העיר המארוקאית) והגישו לנו יוגורט טרי, שכדוגמתו לא טעמתי מעולם. „זה ישר משולחנו של המלך“, הסביר היועץ. „הוא מגדל כאן בעצמו פרות משובחות“. אחר-כך הגישו חרירה עם חלב.

לפתע נכנס המלך. הוא היה לבוש כאחד האדם, וגם התנהג כך — כצניעות, כפשטות. (שמחתי שהוא לבש בלייזר כחול, בעל כפתורי-נחושת ומכנסיים אפורים — כי בניגוד לפלר ולארנון, שהביאו חליפות, הבאתי עימי רק בלייזר כחול. „ענתי עניבה רק מפני שח'אלד אל-חסן רגיל לענוד תמיד עניבה“, חייך המלך.)

הכל היה נערך פורמאליות. הוא לחץ את ידינו, בזה אחר זה, כאשר הוצגנו לפניו. המציג היה ח'אלד אל-חסן. המלך הוביל אותנו אל משרדו, במרחק של כמה צעדים, וישב מאחורי שולחן-כתיבה. בחדר ריחף ריח עדין של קטורת. הסתרנו מולו בחצי גרון עגולה. הצטרף אלינו אדם שתקני, לבוש בחליפה, שכמעט לא דיבר במשך כל הפגישה. היה זה הגנרל אחמד דלימי, ראש שרות-הביטחון של מארוקו. מפקד המערכה-הצבאית בדרום, איש-אמונו של המלך. „שמעתי שהבאתם עימכם גנרל“, התלוצץ המלך, בהתכוונו למתי פלר, „לכן ביקשתי שיהיה נוכח גם גנרל מצידנו.“

דלימי נהרג בתאונת-דרכים. שבוע אחרי הפגישה עם המלך. אחרי שיהתחוללי, שבה הצליח המלך בטאקט מושלם להפיג כל מתח ולהשרות אווירה נעימה, פתח מתי פלר את הדיון מצידנו בערבית. המלך עצמו דיבר בשיחה זו ערבית בלבד, וסרטאווי תירגם לאנגלית. אך מדי פעם, כאשר היה נדמה למלך כי סרטאווי טועה בבחירת המילה, התערב בתרגום וסיפק את המילה הנכונה. הסתבר כי הוא אינו מצטיין רק בצרפתית, אלא מדבר היטב גם אנגלית, אך כמו דובר-יצרפתית רבים, אין הוא שש לדבר אנגלית, מחשש פן אינו מדייק בדיבורו.

„קיבלתי את רשימת ההצעות שלכם.“ אמר המלך, בנימה עניינית מבלי להיעזר בנייר. „הבה נדון בהם ונראה מה ניתן לעשות בשעה זו.“

„אמרו שאני מג'ונו“

אני מודד שהמלך שבה את ליבי מן הרגע הראשון. במשך שתי פגישותינו עימו, שאלתי את עצמי: מדוע הוא עושה זאת? אין למלך מארוקו שום עניין ישיר בסיכוסך הישראלי-פלסטיני. הוא רחוק מזירת-הקרב. גם אריאל שרון, ברגעיו המטורפים ביותר, לא יעלה על דעתו לפלוש למארוקו. חסן יכול היה לשבת מן הצד, ולהשמיע את הסיסמות השרופות והפופולאריות על „מאבק לנצח“.

יש הסבורים כי המלך מופיע כאיש-שלום כדי לשפר את מעמדו בארצות-הברית. איני מאמין בכך. מעמדה של מארוקו, כבעלת-ברית ותיקה של ארצות-הברית, מובטח. המלך פועל מתוך מניעים אלטרואיסטיים. מכל ראשי המדינות הערביות, הוא המנהיג שפעל בעיקריות הרבה ביותר למען השלום הישראלי-פלסטיני. פגישתנו זו היתה הוכחה לכך. הרי לנו, שלושת אנשי-השלום מישראל, לא היה מה להציע. מעולם, בשום פגישה מדינית עם מנהיג ערבי כלשהו, לא העמרנו פנים כאילו יש בידינו לספק מה שאיננו יכולים לספק. אנתנו נציגים של מחנה קטן, המייצג רעיון גדול, אך לא כוח פוליטי גדול.

לא יכולנו לתת דבר למלך, ולא היה לו דבר להרוויח מפגישתנו עימנו. אך הוא קיבל אותנו כאחים-כנפש, מפני שהוא חש במחויבות עמוקה לעניין השלום.

המלך עצמו הזכיר לנו כי עוד בשנת 1958 עשה מעשה שכמעט לא-ייאמן. בנאום פומבי בכיירות השמיע אז, בשפה הערבית — לפני 25 שנים! — קריאה להכיר במדינת-ישראל ולהכניסה לליגה הערבית. „זה גרם לשערוריה בכל רחבי העולם הערבי“, סיפר לנו. „אמרו שאני מג'ונו (משוגע). אבל דבקתי תמיד בגישה זו!“

הופתעתי, כי הדבר נודע לי לראשונה. הרעיון של הצטרפות ישראל לליגה הערבית (שהיתה הופכת אז, כמובן, לליגה ממחבת) הוא רעיון ישן שלי. שאותו הכללתי במינשר העברי אשר בחיבורו השתתפתי ב-1957. יוזמה זו של חסן ד"ר קדמה בשבע שנים ליוזמתו ההיסטורית של נשיא תוניסיה, חכי בורגיבה, שנאט ב-1965 נאום היסטורי במתנה-הפליטים כיריחו והטיף לשלום עם ישראל. ולא

רבאט: מראה העיר (במרכז), המאוזולאום של המלך מוחמד (ה'5) תחרות שירים ואכילה ביד

הנסיך חסן עם אופירה נבון ב'566 לצרף את ישראל לליגה הערבית

אבנרי, זקף מארוקאי. ארנון ופלר (במאוזולאום של מוחמד ה'5) מסורת זורות של ברית עם היהודים